

ULUSAL KİMLİĞİN BELİRLEYİCİ ETKENİ: DİL

ОПРЕДЕЛЯЮЩИЙ ФАКТОР НАЦИОНАЛЬНОЙ ЛИЧНОСТИ: ЯЗЫК

CHARACTERISTIC FACTOR OF NATIONAL IDENTITY: LANGUAGE

Afak RÜSTEMOVA *

ÖZET

Ulusal kimliği belirleyen en önemli faktör dildir. Dil, bir kimliğin genetik özelliklerinin şifresidir.

Kimlik (*kendilik*, ingilice *identity*) çok anlamlı ve birçok bilimin alanını ilgilendiren kavram olarak, bireyin ve onun algısının sabitlik, aynılık, varislik olgularını kapsamaktadır. Milenyum başlarında *ulusal kimlik* veya *ulusal bağlılık* konuları felsefenin vazgeçilmez uğraşlarından biri haline geldi. İster toplumlar, isterse de insanlar, çağdaş dünyada kendilerine bir konum biçmeğe çalıştılar. Bu anlamda ulusal kimliğin muhafazası büyük önem arz etmeğe başladı.

Kimliksel gelişimde belirleyici kriterlerin başında *dil* gelmektedir. Ulusal kimliğin şekillenmesinde dilin rolü hemen hemen tüm araştırmacılar tarafından kabullenilmektedir. Dilsel birlik, neredeyse, her sosyal bütünün biçimlenmesinde başlıca etkidir. Toplumların teşekkülünde ve gelişiminde dil büyük önem taşır. Öte yandan saltlaştırılmış dilsel simgeselliğin milliyetçiliğin ideoloji tabanını teşkil ettiğini ve çok uluslu ülkelerde etno-dilsel çatışmalara neden olduğunu da unutmamalıyız.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, kendilik, dil, ulusal, post-Sovyet mekanı, psikanaliz

РЕЗЮМЕ

Самый важный фактор определяющий национальную личность - это язык. Язык - это код генетических особенностей.

Индивидуальность (сущность), по Английски *identity*) очень значительное и очень много научных сфер интересующие понятие, личность и в его восприятие охватывает такие факторы как стабильность, идентичность, расширенность. В начале века темы национальной личности или национальной зависимости дело от которого не отступает философия. И общество, и люди, в современном мире попытались определить себе местоположение. В этом смысле сохранение народной личности стало иметь большое значение.

Главный определяющий фактор в развитии личности - это язык. Роль языка в формировании национальной личности подчеркивает почти каждый исследователь. Языковое объединение почти во всех социальных формах играет важную роль. В

* Araştırmacı; AZERBAIJAN

формировании и развитии общества язык носит очень важную роль. С другой стороны: чистая языковая символика составляет основание националистической идеологии и многонациональная страна является причиной для этно-языковой конфронтации.

Ключевые Слова: Личность, Сущность, язык, национальный, пост-Советское пространство, психоанализ

ABSRTACT

The language is the most important factor of national identity. Language is an identification code of the genetic characteristics.

The identity as the individual and a very significant term that interested by many science areas, covers the person and his offence - stability, identification, heritage and its phenomenons. National identity or national loyalty issues in early millennium has become one of the indispensable work of philosophy. Communities or even people, they try to reap their location in the modern world. In this sense, the preservation of national identity began to spread great importance.

The language was the first factor at the beginning of determining the identity. The role of language in the formalizing of national identity recognized by all the researchers. Also, the combining on one language is the important factor for the formalizing of the social identity. On the other hand, constitutes the database purely symbolic customized linguistic ideology of nationalism. It is causing the ethno-linguistic melting pot and conflicts.

Key Words: Identity, language, ethno-linguistic, post-Soviet, psikanalis

XX. Yüzyılın sonlarından itibaren ulusal kimliğe yönelik eğilimlerin arttığı gözlemlenmektedir. Bu ilgi, konuyla ilgili zengin bir literatürün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ama, bilginler konuyla ilgili tam bir görüş birliğine varmış değillerdir. Etnologlar, antropoloji uzmanları, sosyologlar, siyaset bilimciler, psikoloji araştırmacıları ve tarihçiler “ulusal kimlik” meselelerine kendi bilimsel bakış açılarından yaklaşımağa çalışmışlardır. Konuya ilişkin epey sayıda konsept ve iddia ireli süren sosyal bilimciler arasında da egemen bir görüşün sağlanmaması dikkat çekmektedir.

Öncelikle, genel anlamda “kimlik” anlayışının içeriğine ilişkin görüşleri gözden geçirelim. Kimlik (*kendilik*, ingilice *identity*) çok anlamlı ve birçok bilimin alanını ilgilendiren kavram olarak, bireyin ve onun algısının istikrarlık, aynılık, varislik olgularını kapsamaktadır. Kimliği statüko ve varlık kategorilerisi, aidiyatı ise dinamik süreç olarak tanımlamak mümkündür. Kimlikle ilgili bilimsel anlamda başlıca üç tanımdan söz edilmektedir: psikoloji kimlik, sosyal kimlik ve bireysel kimlik.

Psikoloji kimlik fizyoloji, psişik süreçlerin ve bedensel özelliklerin tümünü içermektedir. Kimlikle ilgili konularla ilgilenen psikologlar genelde iki temel husus üzerinde durmaktalar: bireysel kimlik ve kültürel kimlik. Kimliği sosyal psikanaliz alanında geniş çaplı E. Erikson değerlendirmiştir (Erikson 1996, 340). Müellif, sosyal etkenlerin direkt benimsenilmesi olgusunu öncelikli kabul etmiştir. Sosyal kimliğin içeriğinde bu veya diğer gruba ve topluma aitlik hakkındaki düşünceler ve aynılığın kavranılması başlıca yer almaktadır. Belirli sosyal gruba bağlılık isanı sosysal bireye ve kişiliğe dönüştürmektedir.

Sosyal kimlik, bireyin bilincine onun bir gruba bağlı olduğu düşüncesini yerleştirmektedir. Bu aidiyat duygusu belirli duygusal düşlerde kendini açığa vurmaktadır. Kimlik sürecinde sosyal özelliklerin ve duygusal niceliklerin seçimi, “kendini” “öteki”nden ayırma zemininde belirginleşmektedir. Doğal olarak, bu zaman “kendi” olanlarla bağlılık pekişir ve insan kendini güçlü ve güvencede hisseder. Salt pozitif sosyal kimlik arayışında birey ve topluluk kendini nitelendirmeye çalışır.

Sosyal kimliği konu edinen bir dizi araştırmacılar etno-kültürel ilişkilerde dilin belirleyiciliği öğrenmekte ve etnolinguistik iddiaları ön plana çekmektedirler. Bu açıklamalar kapsamında dilin konumu, demografik özellikleri, ona duyulan duygusal yakınlık ve topluluğun kendi dilini koruma güdüsü ve benzeri etkenler araştırılmaktadır. Bireysel kimlik ve kendini kimliksel belirleyiş (*selfidentity*) bireyin amacı ve yaşamı içerikli düşüncesinin birliği ve devamlılığıdır. Bireysel kimlik denince bireyin sahip olduğu kendilikle algılanmaktadır. Yani bu, öznenin bütünselliğini muhafaza etmek becerisi, öznel “ben”in korunması ve devamlılığı özelliğidir.

Burada parantez açarak küçük bir açıklama yapmak gerekir. Genelde, kimlik anlayışı öncelikle psikişik araştırmalarda “kimlik krizi” fenomeninin öğrenilmesi sırasında ilgi odağı haline gelmiştir. Yani, kendilerine ilişkin tasavvurlarını, yaşamlarında gerçekleşen olayların sürekliliğini kaybetmiş hastaların durumunu öğrenirken farkedilmiş bir kavramdır. Amerikalı psikiyatrist E.Erikson, kavramı gelişim psikolojisi alanına da uygulamış ve kimlik krizini, insanın gelişiminde normal bir olay gibi değerlendirmiştir. Nitekim, gençlik döneminde insan bu veya diğer ölçekte sosyal-bireysel seçim ve kimlik özellikleriyle bağıntılı geleceğini belirlemek isterken bunalım geçirir. Şayet, gençlik yıllarında bu sorunu çözümleyemezse, onda gayri-belirgin kimlik şekillenir. Bu durum bireyde seçim yapmak zamanı kendini gösterir. Yani, genç kendi bakışını belirleme konumunu belirleyemedikte onun “ben”liği belirsiz bir durum içerir.

E.Erikson’a göre, belirli bir kimliği benimserken karmaşık ve çok çelişkili kendini çözümlemeler sürecini geçirmeyen kişi ödenilmemiş kimlikle yüzleşir. (Erikson 1996, 230) Yani o, artık ilişkiler sistemine katılmış, ancak bu, dış etkenler veya mevcut şartlar sonucu gerçekleşmiştir. Ertelenemez kimlik bu sırada gerçekleşir ve birey doğrudan meslek ve bakış açısında kendini belirleme aşamasına girer. Ama, nihai kararını sonraya bırakır. Elde edinilmiş kendilikte birey artık kendini bulmuş ve pratik biçimde kendini gerçekleştirme aşamasına geçmiştir. Erikson’un öğretisi gelişim psikolojisinde epey yaygındır.

Çeşitli kimlik tanımlarının arkasında bireysel özelliklerle birlikte kişinin gelişiminin çeşitli aşamaları da yer almaktadır. Ancak, öğreti sadece normatif tasavvurları sunar, psikolojik gerçeklikler daha renkli ve karmaşıktır. “Kimlik krizi”ni yaşla nitelendirmek yalın olurdu. Bu daha ziyade sosyal-tarihsel bir görüngüdür. Açılımlar öznenin bireyselliği ile ilintili olmakla yanaşı, sosyal yenilenmelere ve içinde bulunduğu kültürün bireye sunduğu değerlere de bağlıdır.

Geçen yüzyılın 70’li yıllarında “kimlik” kavramı sosyal bilim sözlüklerinde yer almağa başladı. 1977 yılında Fransa’da “Kimlik” başlıklı bir eser yayımlandı. Kitap, konuya ilişkin verilen seminerlerin toplamından oluşmaktaydı. Ayrıca kitapta etimoloji, dilbilimsel, yazınsal eleştiri ve diğer konuların uzmanlarından görüşlere yer verilmiştir (Benois J. - L’identite M., 1977:35).

Kimlik kavramı sosyal bilimlerde uzun bir süre felsefi üslupta kullanılmıştır. Bu kavram ilk defa felsefi söylemde D.J.Mid ve Ch.Kuli tarafından gündeme getirilmiştir (5, 316-330). Kavram, felsefede kendine özgü tarihseliğe sahip olduğundan, doğal olarak

tanımın günümüzdeki açılımlarına da etkide bulunmaktadır. Önceleri mesele, metafizik söylemler kapsamında tartışılmıştır. Nitekim, kendilik söylemini ilk defa B.Spinoza bu kapsamda sunmuştur (Spinoza 1998: 102). M.Heidegger kavramı felsefi anlamda kabullenerek, onu varlığın geneli ve birliği olarak tanımladı (Heidegger 1957:37).

Milenyum başlarında *ulusal kimlik* veya *ulusal bağlılık* konuları felsefenin vazgeçilmez uğraşlarından biri haline geldi. İster toplumlar, isterse de insanlar, çağdaş dünyada kendilerine bir konum biçmeğe çalıştılar. Bu anlamda ulusal kimliğin muhafazası büyük önem arz etmeğe başladı.

Sorun çağdaş Azerbaycan toplumu için de günceldir. Çünkü burada eski kimliksel tanımların değişimi ve yeni kimliksel tanımların yaranması süreçleri birbirine paralel biçimde işler. Güncel olan, görgüsel biçimde küreselleşmeyle eşanlamli olarak ulusal geleneklerin ve değerlerin korunmasında doğru yolun seçilmesidir. Görgüsel doğru yolun seçiminin yapılması toplum için gerek teorik, gerekse de pratik anlamlarla yüklüdür. Çağdaş dönemde toplumun ve bireyin yaşımında kültürel mirasın yerinin ve rolunun yeniden değerlendirilmesi süreci hızlanmaktadır. N.A.Berdyayev'in de belirttiği gibi, "toplumların amaçları siyasette, ekonomide değil, kültürle kendini doğrular". (Berdyayev 1990: 162) Çağdaş dönemde bir sıra gelişmiş ülkelerin öncelikli olarak kültürel miraslarını muhafazaya yönelik girişimleri bununla açıklanmaktadır.

Bilidiği gibi, kimlik içerik itibariyle değişkendir. Her dönem kendi kimliksel kriterleriyle ölçülmektedir. Orta çağlarda sosyal gelişim süreçleri geç işler ve bireyler kendilerini toplumlarından tecrit olunmuş olarak tasavvur etmiyorlardı. Tekil anlamda birey ailesine ve bağlı olduğu silke mensuptu ve feodal toplum ferdin kendini belirlemesini ciddi biçimde kısıtlardı. Bu açıdan meşgalesinden ve dünya görüşünden asılı olmaksızın kişi belirli seçim olanaklarından neredeyse büsbütün mahrumdu. Bunu onun adına diğerleri, yaş itibariyle büyükler hayata geçirirdi. Ancak çağdaş toplumlarda güvenilir, rasyonel gelenek ve göreneklerin diğerleriyle karşılanmasının karakteristik olmadığını gözlemlemekteyiz. Çağdaş dünyada sayısız bilgi kaynakları ve her şeye kuşkuyla yaklaşma, kendiliği sürekli değişken ve çabuk tepki veren duruma getirmiştir. Toplumun devamlı değişmesi sosyal ve bireysel kendiliğin belirsiz hale gelmesini yasal ve doğal kılmıştır.

Çağdaş düşünceni belirleyen niteliklerden en önemlisi uzun ömürlü kimlikselliğin kısa ömürlü kimliksellik ile karşılanmasıdır. Bu, pek olumlu kabul edilecek nitelik olmasa da, kişisel ilişkiler, hatta cinsel ilişkiler farklı içerikler kazanmaktadır. Bu süreçte kısa süreli evlilik ilişkilerine, hatta nikahsız ilişkilere şaşırılmamak gerekir. Yani, töresel değer atfettiğimiz kimliğin bu denli değişime maruz kalması çağdaş insani ölçütlerin zorunluluğu olarak algılanmaktadır. Hızla değişen sosyal yapıda bireyin sabit, değişmez kalması imnaksızlığı yanı sıra bu durum artık toplum tarafından hor görülüyor, yaşamın zorunluluğu olarak baş vermesi düşünülen süreç olarak algılanmaktadır. Bazı araştırmacılar, kimliği belirli ölçülerde toplumsal düşünceyle bağlantılı tanımlarlar. Toplumsal düşün denildiğinde, genelde toplumun gelişim düzeyi, düşünce yapısı, psikolojisi göz önünde tutulmaktadır. Bu üç belirleyicinin kendi anlamsal derinliklerine dalarsak, bunların aşırı dinamik, değişken özellikler taşıdıklarını ve çok karmaşık, çoğu durumdaysa karşıt anlatılmala yüklü olduklarını göremekteyiz. Anlaşılan, kimlikselliğin direkt tanımının yapılması bu nedenlerden mümkün gözükmemektedir.

Araştırmacıların kanısınca, her toplumun düşünüm tarzı onun angısında anlam kazanmaktadır. Bu düşünüm, yüzyıllardan beri her topluma özgü olan ve onu toplum yapan özellikleri beslemektedir. Böylece bir toplumu diğerinden farklı kılan özellikleri belirler, dışsal saydığı özellikleri ise reddeder. Düşünürlerin kanısınca, son birkaç on yılda yabancılaşma korkusunun gerçek yüzü açığa çıkmağa başladı. Değişim, bir koşul olarak

toplumların ulusal “ben”liğine, geleneğine ve kültürüne aldırış etmeden, onları kaba biçimde yabanileştirilmektedir. Bazı araştırmacılara göre, bu durumda anlayış muhafazakar bir güç konumunu almalıdır. Çünkü, onun rolü sosyal varlığı dışsal düşünümünün ve yaşamların baskısından korumak olduğundan, bu anlamda her türlü yenilik saldırgan ve gerçekçidir. Ancak, düşünümün kendisinin de zamanın ürünü olduğunu hesaba alırsak bu veya diğer toplumların değişime maruz kalarak transormasyon geçirmesini olağan görmeliyiz.

Doğal olarak geçen yüzyılın anlayışlarıyla XXI yüzyıl anlayışının ayrınlığını iddia etmek doğru olmayacaktır. Olağan küresel değişimler ülkemizde de kendi etkilerini göstermektedir. Uzun bir süre Sovyet toplumu ve kültürü değişime, yeniliğe değil, daha ziyade sabitliğe ve durağanlığa odaklanmıştır. Yaşamın tüm alanında yapılacak her türlü yenilik kuşkuya maruz kalmanın dışında, tehdit olarak algılanılıyordu. “Moderinizm” kavramı aşağılayıcı bir anlam kazanmıştır. “Mutlu gelecek” ideali sosyalizmin kapitalizm üzerindeki başlıca zaferi olarak tanımlanıyordu. Bir diğer önemli husus ise bireysel kendini ifadenin dışlanması, bu karşılık acımasız ve bürokratik sosyal kimliğin şekillendirilmesiydi. Böyle bir ortamda bireysel çıkışlara ve kendini ifadelere öldürücü darbe indirilmekteydi.

Sovyetler Birliği’nin çöküşü, pazar ekonomisi tabanından oluşturulan yeni ekonomik düzen ülkede kimlik anlamında sorunların doğmasına yol açtı. Tüm post-Sovyet mekanında olduğu gibi, Azerbaycan’da da ulusal bilinç, özellikle bu kimliği kökensele olarak besleyen dil, din, kültür çerçevesinde şiddetli tartışmalar belirdi ve farklı, çoğu zaman bir-birine karşıt görüşler yükseldi. Toplum “biz kimiz?”, “istikbalimiz ne olacak?”, “ötekilerinden farkımız nedir?” sorularına yanıt aramağa kalkışır. (Süleymanlı 2006: 297) Zira, salt bu sorulara bulunan yanıtlar ulusal kimliğin tatmin edilmesine olanak sağlar ve belirli ölçüde toplumu rahatlatır. Yeni bağımsızlık elde etmiş ülkelerde bağımsızlığın ilk yılları için bu süreç işlerdi. Aksi durumda bu toplumlardan hiçbiri kendi bağımsızlığına kavuşamazdı. Kuşkusuz, hızla değişen sosyal nesnel ortama uyum sağlamak için yeni ortama özgü psikolojik söylem üretmek kolay değildir. Burada, her toplumun gelişimini tatmin edecek uygun ölçütlerin belirlenmesi aşırı derecede önem kazanmaktadır. Bunları yaşama dönüştürmek için yüzyıllardan beri ulusal kimliği şekillendiren (dil, din, gelenek ve görenekler) kriterlerin korunup muhafaza edilmesi ve toplumun çıkarlarına hizmet eden, onun gelişimine yol açan istikamette yönlendirmesi zorunludur. Nitekim, bu ölçütler çağın gereksinimlerine uygun olarak ne denli değişime maruz bırakılsa da kökensele ölçütleri yüzyıllardır yaşar ve muhtemelen yaşamaya da devam edecektir.

Ulusal kimlik sorunu, çağdaş uygarlığın küreselleşme adı verilen dönemecinde özellikle günceldir. Düşünürlerin aktardığı kadarıyla, son on yıllarda batılılaşma eğilimleri aşırı düzeyde artmış ve bu, ulusal-kültürel kimlik değerlerinin kaybında gerçek bir tehdiye dönüşmüştür. Şayet kimlik bireyin kendini belirli sosyal çevre ve toplumla bütünlüğünü kavraması mesajı taşıyorsa, bu durumda kimliğin, belirli toplumsal kültürel değerlerini kazanımında veya benimsenmede bireyin sosyalleşmesinin araçlarından biri olarak gözden geçirilmesi gerekmektedir (Karpuhin 2005:31).

Çağdaş dünya belirsiz karmaşanı ve çevresel gelişmelerin yarattığı zıtlıkları bize dayatmaktadır. XX. Yüzyılın sonu ile XXI. Yüzyılın başı bilimsel teknolojinin hızlı gelişimi, sosyal çatışmaların artması, demografik artış, insanı kuşatan doğanın kirletilmesi gibi sorunlarla karakteriktir. Gerçekten de, dünya bugün gelinen düzeyde olduğu gibi tarihinin hiçbir döneminde bu denli fiziksel ve siyasi karmaşaya maruz kalmamıştır. İnsan hiçbir zaman kendi yaptıkları karşısında bu denli acziyyet göstermemiştir. İnsanların yaşamının çeşitli dönemlerini kapsayan entegrasyon süreçlerinin özellikler de bu veya diğer

biçimde çağdaş dünyanın sorunları bazında kendini açığa vurmaktadır. Genelde, bu sorunlar aşağıdaki tanımlar altında sıralanmaktadır:

- Ekoloji sorunlar;
- Barışın korunması;
- Dünya sulrının öğrenilmesi;
- Uzay araştırmaları;
- Gıda sorunları;
- Azgelişmişliğin ortadan kaldırılması;
- Nüfus sorunu;
- Yerleşme sorunları;

- Doğal kaynak sorunu ve d. – Sıralanan her sorun kendine özgü özelliklere sahiptir ve dünya toplumlarının genel ilgisinde olduğundan uluslararası içerikler taşırlar. Bu sorunların tedirgin edici tarafı insanlığın kaybına, hatta mahvına neden olacak boyutlarda olmasıdır.

Salt bu açıdan, bu sorunların zaman aşımına uğratılmadan köklü çözümü gerçekleştirilmelidir. Zira, dünya nüfusu sıralanan sorunlardan kendini tecrit etmek olanağına sahip değildir. Yani, ancak devletlerin ve toplumların ortak girişimleri sonucu bir şeylerin elde edilmesi olasıdır. Günümüzde insanlık için küresel nitelik arz eden bir dizi sorunlara tarihte de rastlanılmaktadır. Bunlar öncelikli olarak doğal afetler, barışın sağlanması, fakirlik, açlık, cehalet gibi sorunlardır. Ama, II. Dünya Savaşı'ndan sonra insani çalışmaların alanının genişlemesi bu sorunlara toplumlar üstü anlamlar yüklemiştir. Beliren ortam, çağdaş dünyanın daha karmaşık bir görünüm almasına yol açmış ve dünyada cereyan eden olaylarda tüm toplumların karşılıklı yardımlaşmasına zorunluluk duyulmaktadır. İnsanlar, Yer küresi adı verilen mekanda yaşarlar ve bu mekânın belirli sınırlar ve olanaklarla çizilidir. Bu bakımdan insanların yaşamının ve varlığının devamlılığı büyük oranda onların kendi elindedir. İnsanlar tüm farklılıklarına, düşüncelerine bakılmaksızın kendilerini sınırlayamadıkları durumda dünyanın mahvına neden olacaklarını kavramalıdır.

Kimliksel gelişimde belirleyici kriterlerin başında *dil* gelemektedir. Ulusal kimliğin biçimlenmesinde dilin rolüne ilişkin bilimsel literatürde farklı görüşler, genelde de karşı fikirler bulunmaktadır. Buna rağmen, ulusal kimliğin şekillenmesinde dilin rolü hemen hemen tüm çalışmalarca kabullenilmektedir. Dilsel birlik, neredeyse, her sosyal bütünü biçimlenmesinde başlıca etkidir. Toplumların teşekkülünde ve gelişiminde dil büyük önem taşır. Öte yandan saltlaştırılmış dilsel simgeselliğin milliyetçiliğin ideoloji tabanını teşkil ettiğini ve çok uluslu ülkelerde etno-dilsel çatışmalara neden olduğunu da unutmamalıyız. Dilçilikte ulusal kimlik sorunu XIX. Yüzyılda Wilhelm von Humbolth tarafından ortaya atılmıştır. O, *innere sprachform* (dil'in iç bükülümü) tanımını geliştirmiş ve ulusal dillerin yapısının "toplumsal ruha" bağlılığını öne sürmüştür (Qumbıldt 1985:37).

Zemini ulusal dil üzerine oturtulmuş milli-kültürel bilgi, dilin şekli yapısında, içsel açılımlarında, gramatik düzlemde, kelime kuruluşunda şifre biçiminde kendini açığa vurmaktadır. Bundan dolayı, çağdaş dönemde ulusal ve kültürel anlamalara koşullanan söylemlere artan ilginin dilçilikte kültürel şifre kavramının doğmasına neden olmasına şaşırılmamak gerekir (Qudkov 2005: 25). Kuşkusuz, dil yapısında barınan, yer edinen kültürel bilginin şifreler aracılığıyla tanımlanması büyük önem taşır. Öte yandan, kültürel şifrenin dil şifresi gibi çok karmaşık ve çok anlamlı fenomene uygulanmasının zor bir uğraş olduğunu da unutmamalıyız. Çünkü, şifrenelmiş bilginin açılım yöntemleri, şifresi açılan şeyin doğasıyla orantılıdır. Ulusal tarihin öğrenilmesinde dilçilik yöntemlerinden

yararlanması bu anlamda dikkat çekicidir. Genellikle ortak etnik köklerin belirlenmesinde dil tekil kanıtsal etken olarak rol oynar.

Adeta dilbilimçiler, açılan modeller ararken dilin kaynaklarına, yani sözcüklerin etimolojik açıklamasına gereksinim duyarlar. Bu durumda görünür tasvirde gözükmeyen anlamlar öne çekilir ve kelimenin açılımı onun ilkin tanımıyla ilişkilendirilir. Kuşkusuz, burada kelimenin içsel yapısının açıklanması birincil derecede önemlidir. Kelimenin içsel yapısı kavramı XIX. Yüzyılda A. A. Potebna tarafından ortaya atılmıştır (Potebne 1989:65). Doğal olarak sözün söylemdeki işlevi sırasında zamanla kendi ilkin telaffuz biçiminden uzaklaşması, kelimenin içsel yapısı ile söylem yapısı arasındaki ilişkinin nesilmesine neden olmaktadır. Doğal bir süreç olan dildeki bu işlem çeşitli etkenler sonucu kendini göstermektedir. Bizim kanımızca, salt sözün içsel yapısının anlamlandırdığı fikrin anlaşılır kavranılması sonucunda insanın çeşitli hadislere bakışı belirlenir ve galiba, bu salt dilsel anlamların tanımlanmalarında ulusal kimlik özelliklerini açığa vurur. Bunun yanı sıra, gerçekleşen bu doğal ve kaçınılmaz sürecin sonucu olarak ilkin biçimde açığa çıkan ve anlaşılabilir anlamlar çağdaş dil taşıyıcısı için anlaşılabilir şifrelere dönüşür. Nitekim her toplumun dilinde mevcut bu şifrelerin açılması ulusal kimliğin kavranmasına ortam hazırlar. Şifrelenmiş ifadelerin onarılması ulusal dillerin konuşanlarının çeşitli kuşaklarının diyaloglarında birbirini karşılıklı biçimde anlamasını gerçekleştiren birincil etkidir.

Çağdaş dünyanın başlıca sorunlarından birini kültürlerarası iletişim süreci oluşturmaktadır. Toplumsal olayların belirleyicisi olarak sosyal bilimlerin önemli dallarından kabul edilen kültürlerarası iletişim meselelerine ilgi geçen yüzyılın 50'li yıllarında başlamıştır. Araştırmacılara göre, birbiri tarafından "öteki" kabul edilen kimlikel-kültürel arası iletişim ilişkileri başarılı olabilirler. Kimlik, önceden belirlenmemiş dilsel-iletişim sırasında kendi karşıtı hakkında bazı görüşler edinmektedir. Kültürlerarası iletişim karşıtlar arasında ön görüşlerin edinilmesini sağlar ve bireyin olası tutumu hakkında önceden fikir belirlemeye olanak tanır. Buna karşılık karşıtların tam anlaşılması çoğu zaman mümkün değil, zira, her insan mensubu bulunduğu kültür, etnik ve bireysel anlayışlar kendine özgü bir yapı sergilerler. Kültürlerarası iletişimin en önemli görevi yaşanabilecek sorunları mümkün olduğu halde en aza indirmektir. Kültürlerarası iletişim sürecinde bilgi gerek direk, gerekse de dolaylı olarak aktarılmaktadır. Bu iletişimin anlatımını zorlaştırmaktadır. Bundan dolayı kültürlerarası iletişim misyonunu hayata geçirenler bir dizi sorunları göz önünde bulundurmakla hükümlüler: öteki psikolojisi, sosyal ve kültürel özellikler, ikili karşıtlıkların ortadan kaldırılması, ilişki sırasında kompleks türünden davranış normlarından ölçülü biçimde yararlanmak, kendinin ve ötekini kültürel normlarına saygınlık; karşı kültürleri kendi kültüründen aşağı görmemek ve d. Bu ölçütler üzerinde diğer kültürel özelliklere malik insanlara saygı, dayanıklılık, çeşitli toplumlarla aynı dünyayı paylaşma isteği kişilerin diyalog oluşturmada birincil normatiflerdir. Bu zaman karşıtlar arasında benzerlikler ve farklı düşüncülerin yönü belirlenecektir. Ancak bu aşamadan sonra kültürlerarası iletişimin başarısından söz açmak olasıdır. Bilindiği gibi, günümüzde çeşitli toplumlar ve ülkeler arasında iletişim hızlandıkça anlaşmalar daha düzenli bir hal almaktadır. Bu nedenden çeşitli kültürler arasında karşılıklı iletişim karşılıklı bağlılıklar doğurmaktadır. Bu, öncelikle devlet kurumları, sosyal gruplar, toplumsal oluşumlar ve çeşitli ülkeleri temsil eden kişileri arasında ilişkilerin alan genişletmesinden kendini açığa vurmaktadır. Dünya çapında yaşanan sosyal, ekonomik ve siyasal değişimler diğer kültürlerle yakından teması da zorunlu kılmaktadır. Kültürel ilişkilerin bu türden teması kültürel özgünlüğün ve çeşitliliğin kavranılmasını daha da hızlandırmaktadır. Araştırmalar, kültürel özgünlüğün muhafazasına yönelik gelişmelerin kendi yasallıklarını bünyelerinde taşıdıklarını saptamışlardır. Bu yasallıklar insanlığın artan

karşılıklı iletişim ve diyalog zemininde bulunmasına rağmen kendi toplumsal özgünlüğünü kaybetmek istememsiinden kaynaklanmaktadır. Bu ortam toplumların kendi özgünlüklerinin belirlenmesinin önemini güncelleştirir. Zira, ancak bu yolla toplumların karşılıklı iletişimi düzenlilik kazanmaktadır.

Her kültürün gelişimi için açılım zorunludur. Ama açılım sırasında kültürel için bir dizi tehditlerin belirmesi de olasıdır. Bu bazı toplumlarda gerçekleşen kültürel değişimleri kabullenmemekle tepkisel bir içerik almaktadır. Özellikle bazı devletler kültürel kimliklerde kendi etniksel varlıklarını dayatmaktadır. Bu zaman diğer kültürel değerlere karşı ya anlamsız yaklaşımlar sergilerler, yada genellikle tümünden tepkisiz kalırlar. Çağdaş dünyada korkunç bir hal alan etno-dinsel çatışmalar, radikalizm, fundamentalizm çıkışları bunun bariz göstergesidir. Çağdaş dünya ortamı, bizim hepimizin etnoslarası diyalogun temsilcileri olduğuzu ortaya koymaktadır. Bu diyaloga hazır olamk sadece diğer kültürlerin geleneklerini, dilini bilmekle sınırlanmıyor. Burada başlıca zorluk bizim için diğer kültürlerin özgünlükleri bizim özgülse anlayışımızın süzgecinden geçerek anlamlandırmamız, gözlemlememiz ve ona uygun çıkarımlarda bulunmamızdır. Bu da anlatım alanını daraltmaktadır. Kuşkusuz, doğal bir süreç olarak bu türden bir anlayış bilinçaltı özellikler taşımaktadır. Ancak salt bundan dolayı kültürlerarası iletişim sürecinin karmaşık hal aldığını unutmamalıyız. İnsan kendileri için uygun olmayan özellikleri zorlukla kavrarlar. Kuşkusuz bir kültürün tecrit edilerek yaşaması mümkün değildir. Birincisi, her bir kültürel tekamül devamlı olarak kendi geçmişine baş vurur; ikincisi diğer kültürlerin deneğiminden yararlanır.

Kültürlere yapılan atıflar “kültürlerin karşılıklı etkileşimi” olarak tanımlanır ve bu etkileşim çeşitli dillerde yaşama aktarılır. Bir sıra araştırmacılar göre, kültür ve dil bir çok hallerde ortak özellikler taşırlar. Yani her iki yapıda da türdeşlik, tarihsellik ve dönüşüm hallerini gözlemlemek olasıdır. Ama her bir kültür kendini canlı etnik ortamda tecessüm ettirmektedir. Bunun gibi, her kültür kendi gelişiminde çeşitli simge sistemleri oluşturur. Çok sayıda simgeler ve simge sistemi bu veya diğer durumlarda toplumun özelliğini belirlemektedir.

Kültürlerarası diyalog yeni bir olgu değildir. Bu türden iletişimler tarihin bütün dönemlerinde yaşanmıştır. Ancak çağdaş dünyada bu diyalogun karşılıklı olmasına çalışılmaktadır. Yani kültürler, uygarlıklar arasında mevcut farklar, dünyada giden çeşitli içerikteki süreçler bunu zorlaştırmaktadır. Doğal olarak, bunlar dile de yansımaktadır. Genelde dil toplumun bir yerden bir başka mekana taşınması veya göçettirilmesi, gelişen imparatorlukların yayılması sırasında gerçekleşir. Bu zaman belirtilen gelişmeler kurumlar arasında cereyan ediyorsa, kültürlerin, dillerin birbirine etkileri daha belirgin bir hal alır. Çağdaş ortam ise daha farklı özellikler taşımaktadır. Zira, küresel ve uluslararası arenada genelde Batı dilleri ağırlık taşırlar. XX. Yüzyılın ikinci yarısında İngilizce dünya üzerinde egemenlik etmeğe başladılar. Günümüzde bu dilin tekil, küresel iletişime dönüşmesi süreci devam etmektedir. Günümüzde ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelandiya’da yaklaşık 400 milyon insan bu dili kendi ana dili olarak konuşmaktadır. 1 milyar, bazı kaynaklara göre, 1,5 milyar insan günlük yaşamında İngiliz dilini birinci, ikinci ve üçüncü dil olarak kullanmaktadır.

Son yılların gözlemleri, İngiliz dilinin matematik ve doğa bilimleri alanında da egemen konuma geldiğini demeğe olanak tanımaktadır. Aynı zamanda, dünyada geçirilen konferanslar ve oturumlar İngiliz dilli içeri taşımaktadır. Benzer süreç uluslararası ticaret alanında da kendini kanıtlamıştır. İngilizce çeşitli ülkelerin işadamlarının birincil iletişim diline çevrilmiştir. Aynı biçimde turizmde, internette, teknolojiye, bank iletişiminde de İngilizce önlenemez bir güce sahiptir. Diplomasi alanında da İngilizce başlıca aracı

görevinde yer almaktadır. Özellikle NATO'nun katılım alanının genişlemesiyle İngilizce'nin paralel hızda yayılması bu dilin politik gücünü de ortaya koymaktadır.

Gözlemler, paradoksal bir durumu da ortaya koymaktadır. Küresel uluslararası iletişim aracı olmasına karşılık İngilizce'nin kültürlerarası diyalogda yeterli olmadığını belirlemiştir. Bu durumun belirli oranda İngiliz dilli ülkelerin büyük çoğunluğunun diğer dilleri öğrenme gereksinimlerinin olmamasıyla açıklarlar. Sonuçta, 11 Eylül 2001 olayı sonrası Doğu dillerini bilen uzmanlara büyük gereksinim olduğu halde, bunların oldukça küçük bir oranı oluşturdukları anlaşılmıştır. Bu dile vakıf kimselerin genelde Arap kökenli amerikalılar olması ise güvenilirlik açısından sorunlu karşılanmıştır.

Buna rağmen, bazı ülkelerde İngilizcenin yayılmasını engelleyen gerekçeler de bulunmaktadır. Örneğin, Afrika'nın büyük bir kısmında geçerliliğini koruyan Fransızca, Latin Amerika'sında ispanyolca, Yakın ve Orta Doğu ülkeleri ile Kuzey Afrika, özellikle de İslam dünyası için Kur'an dili hesap eidlen Arapça, post-Sovyet mekanında Rusça bu anlamda önemli bir engel oluşturmaktadır.

SSCB'nin çöküşü akabinde Rusça'nın dünya çapındaki önemi büyük oranda düştü. Buna karşılık, hâlâ post-Sovyet mekanındaki ülkeler, özellikle de Azerbaycan bu dili kullanım alanı dışına itmiş değildir. Rusça'nın kullanım alanı daha ziyade devlet dairelerinde, memuriyetlerde ve eğitimde daralırken, güncel yaşamda hâlâ iletişim görevini sürdürmektedir. Aynı oranda İngilizce'nin de Azerbaycan genelinde işlev hizmeti artmaktadır.

Günümüzde dünyada yaşayan toplumların toplumsal gelişim düzeyine, sayısına, kültürlerine, dillerine ve ırksal kimliklerine göre ayrılmaktalar. Bu farklılıkların sebebi toplumların bağımsız gelişimi, çeşitli doğal-coğrafi yaşam koşulları ile açıklanmaktadır. Öte yandan tarihsel gelişimde toplumlar arasında çeşitli yönden ilişkiler, etkileşimler olmuştur. onların yaşamlarına toplumsal gelişimin çeşitli etkenleri tesir etmiştir. Tüm bunları dikkatle incelediğimizde anlaşılan şuki yeryüzünde yaşayan toplumlar bir çok hallerde ortak özellikleri paylaşırlar. Yani insanlık çeşitliklerin bütünlüğünü oluşturmaktadır. Bunların derinliklerine vardıkça tarihsel süreçlerin gidişini daha mükemmel ve yakından kavramak olasıdır.

Günümüzde dünya genelinde siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda yaşanan karmaşık süreçler dil üzerinde ciddi etkiler bırakmaktadır. Araştırmacılara göre, ortalama her iki haftada dünyada bir dil yok olmaktadır. Bazıları kendi taşıyıcılarını kaybettiklerine göre, diğerleri iki dilli kültürler ortamında kaybolduklarına göre ömürlerini tamamlarlar. Dilbilimsel araştırmalar sonucunda dünyanın 5 bölgesinde dillerin daha çabuk kayboldukları anlaşılmıştır. Bu bölgeler Kuzey Avısturya, Güney Afrika'nın merkezi, Kuzey Amerika'nın Atlas okeanusuna kıyı bölgeleri, Doğu Sibirya, Ohlama ve ABD'nin güney-batı kısımları teşkil ediyor. Bütün bu topraklar çeşitli lehçelerde konuşan insanların ana yurdu olup, eski dilli kültürlerin mensuplarını teşkil etmekte.

Uzmanların, özellikle de amerikalı araştırmacı Devid Harrison'un kanısınca, yeryüzünde yarıdan fazla dilin yazısı bulunmamaktadır. Bu onların yazılı diller karşısında etkisinin zayıf olmasına yol açmaktadır. En sevimsiz hallerden biri de, bu diller kaybolduktan sonra geride ne bir sözlük, ne bir metin, ne de kültürel bir iz bırakmadan kaybolurlar. Doğal olarak araştırmacılar bu dilleri hakkında bir kanıt edinmek için epey uğraş vermekteler. Onlar dünya genelinde sözlü dillerin mesuplarına ulaşmağa ve onların dilsel kayıtlarını toplamaya çalışırlar. Onlarla ilgili belgeseller ve filimler hazırlarlar. Ancak yapılan bu girişimlerin yetersizliği ortadadır.

YUNESCO-lu uzmanların araştırmalarına göre, günümüzde dünya çapında işlevselliğine göre, 6809 dil mevcuttur. Bunların %90-ı az konuşana sahiptir. Bu nedenden bu dillerin geleceği hakkında umutlu bir Őey söylemek çok güçtür. Birkaç yüz dil tümden kaybolmakla yüzleşmiştir. Nitekim, 357 dilin Őuan itibariyle 50 kişilik konuşanı kalmıştır. 46 dilde ise sadece 1 kişi konuşmaktadır. Bu 46 kişinin ölmesi halinde söz konusu diller de ölüp gideceklerdir.

Araştırmacıların kanısınca bir dilin yaşaması için en az 1 milyon konuşanının olması gerekmektedir. Bu dillerin sayısı 250 civarındadır. Araştırmacılar göre, birkaç on yıl içinde dünya dillerinin %90'ı l diller sırasına katılacaktır. YUNESCO tarafından yayınlanan ‘‘lmekte olan dünya dilleri atlası’’nda Avrupa’da 50 dilin ölümle yüzleştiği kaydediliyor. Bunlar arasında sadece 1-3 konuşanının olduğu diller n sıradadır. Diller de canlı türler gibi kaybolmakla yüzleşirler (Svobodnaya mışl 2004: 3). Örneğin, Avusturalya’da 230 yazısı dil yok olmanın eşiğindedir. Kafkas’ta sadece 3 veya 4 konuşanının olduğu diller bulunmaktadır. Kırım’da oturan az sayılı toplulukların dilleri de ölümle yüzleşmiştir. Hatta bu diller kendi konuşanlarıyla birlikte devre dışı kalmaktalar. Bilim adamlarının çalışmalarına göre, dünyada dillerin sayısı diğer canlı türlerinin sayısından daha hızlı kaybolmaktadır. Örneğin, son 500 yılda yeryüzünde hakkında bilimsel tasavvurumuz olduğu %4,5 dil artık l dil konumundadır. Oysa, aynı dönemde %1,3 kuş ve %1,9 memeli hayvan türünün soyu tükenmiştir.

YUNESKO uzmanlarının araştırmalarına göre, ortadan kalkan, hatta kullanılmayan dillerin onarılması mümkündür. Örneğin, Yugoslavya’da *aynu* dilinde XX. Yüzyılın 80’li yıllarında 8 kişi konuşurken, bu rakam Őimdi birkaç bine ulaşmıştır.

Bilindiği üzere, tüm diller insanlığa özgüdür. Çünkü her dil yerel tarihi ve kültürel deneğimin taşıyıcısı hesap edilir. Bundan dolayı, onların muhafaza edilmesi çok önemlidir. Tarihsel süreçte dilin kendi yapısında da bir dizi değişim gerçekleşmiştir. Ancak, ağdaş dönemde bu süreç daha hızlı işlemektedir. Son 30 yılda bu hızda daha büyük artış gözlemlenmiştir. Bunun gerekçesi ise karmaşık ve çok yönlüdür. Genellikle, insanlar azınlık teşkil eden bir kimliğin taşıyıcıları oldukları zaman, yani uygun kültürel ve dilsel çevrelerle karşılaştıkalrında veya daha gelişmiş bir ekonomik yapının içine karıştıklarında dilsel olarak erimeleri hızlanır. Bu durumda veliler kendi dillerine gereken hassasiyeti göstermiyor, çocukları daha egemen kültürün dilini öğrenmeğe eğlim gösterirler. Burada konunun psikolojik yönü daha da ağır baskamtdır. Bu anlamda toplumların kimliği büyük önem arz etmektedir. Şayet insanın isteği, içsel motivasyonu bulunmuyorsa, onu dil öğrenmeye zorlamak doğru değildir. Mevcut durumun düzenli yasal ve uygulamalarla belirlenmesi de burada bir zorluk oluşturmaktadır. Sorunun karmaşıklığını ve önemi göz önüne alarak bilim adamları çıkış yolu aramağa çalışmakta ve bunun sonucu olarak son dönemlerde dilbilimsel ekoloji alanın gelişimi üzerinde yoğunlaşmaktalar. Dilbilimsel ekoloji alan, çeşitli bölgelerde dillerin gelişim olanaklarını, onların gelişim düzeylerini araştırır, ortadan kalkan dillerin sözlüklerini hazırlayarak, söz konusu dili metinleştiriyor ve gereken öngörülerde ireli sürüyor.

Daha XX. Yüzyılın sonlarında herhangi bir devletin nüfusu denilince dil, kültür, etnik kimlik ve d. zellikleriyle ön plana çıkan ve belirli bir tarihi mirasa sahip toplumsal kimlik dikkate alınırdı. Böyle bir devletin ideali etnik, kültürel, dilsel açıdan bütünlük oluşturan topluma sahip olmaktı. Ancak gnmzde bu ideallik gerçeği yansıtılmamaktadır. Zira, dünyadaki 200 devlet arasında sadece 10’u böyle bir ortama sahiptir. Tarihsel açıdan çeşitli dil ve kültür taşıyıcılarının birlikte yaşadıkları ülkeler, ortak dil ve kültüre sahip devletlerden daha fazladır. Hatta İzladiya gibi bir ülkede dahi toplumsal bütünlüğün sağlanması için radikal *islandiyaılık* siyaseti yürütmekle mümkün hale gelmiştir. Buna

göre, İslandiya'ya göç eden her yabancı Eski İsland adını benimsemek zorundadır. Genellikle çeşitli ülkelerde dilin tarihsel serüvenine dikkat ettiğimizde oldukça ilgin durumlarla karşılaşırız. Nitekim, Büyük Fransa devrimi sırasında Fransa nüfusunun neredeyse yarısından fazlası fransızca'yı bilmiyordu. Bu ülkede fransız dilli nüfus %12-13 civarındaydı. İtalya'da durum daha feciydi. Devletin gelişim yıllarında dahi her 100 italyandan sadece 2-3'ü aile dili olarak italyancamı kullanıyordu. 1830 yılında Hindistan'da memuriyet dili klasik farsça'dan (Hindistan'da bu dili kimse bilmezdi), toplum tarafından daha anlaşılabilir olan ingilizce'ye değiştirildi.

Çağdaş dünyanın en trajik sorunu uluslararası ilişkiler sisteminin düzenlenmesidir. İnsanlık uzun uygarlık deneğini geçse de, toplumların birbirini anlaması paradoksal bir görünüm almaktadır. Toplumsal gelişmenin düzeyi yükseldikçe karşılıklı anlaşma bir o denli zorlaşmaktadır. Ortamın böyle bir hal almasının gerekçesi nedir? Bu soruya yanıt bulmak sanıldığı kadar kolay olmamalı. Dünyada cereyan eden çeşitli gelişim evrelerini gözden geçirirsek, başlıca sorunun insanın zihninde yaşanan köklü değişimlerden kaynaklandığını anlarız. Buna gerekçe, insanların yüzyıllık birliktelik ve ortak faaliyetlerden kopması, yeni dönemin zorunluklarına ayak uydurması gösterilmektedir.

Gözlemler, insanlığın yeni sosyal-kültürel yapılaşmasının gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Yani önceki sınıf, kesim ve partileşmeler anlamalarını kaybetmekte ve yeni ulusal, etnik birlikler, çeşitli kültürel oluşumlar, dinsel gruplaşmalar, ticari çıkarlar anlam kazanmaktadır. Kuşkusuz, bu ortam yeni sosyal çatışmaların kaynaklarının, riksli alanlarının yaranmasına da ortam hazırlamaktadır. Bu durumda dil ve kültür konuları ulusal güvenliğin sağlanmasında belirleyici etkene çevirilmektedir. Onların üzerine karşılıklı anlaşmanın ölçütlerinin belirlenmesi, baskı ve zorunlukların önlenmesi gibi ciddi görevler düşmektedir.

Kaynakça

- Berdyaev N. A., Smisl istorii, Moskova 1990;
- Benois J. - L'identite M., Seminaire interdisciplinaire dirige par Levi-Strauss, Paris 1977
- Erikson E. İdentichnost: yunost i krizis. Moskva. Progress. 1996 Qudkov D. B., «Kodı russkoy kulturi: problemi opisaniya», Mir ruskogo slova, 2005, № 1-2.
- Karpuhin O. İ., Natsionalnaya kultura – osnova natsionalnoy identičnosti v globaliziruyuşemsya mire», Sotsialno-gumanitarne znaniya, 2005;
- Heidegger M., Identitaet und differenz, Pfuellingen, 1957
- Süleymanlı, E., Milletleşme Sürecinde Azerbaycan Türkleri, Ötüken Yay., İstanbul 2006
- Spinoza B., İzbrannie proizvedeniya, Rostov na Donu 1998.
- Kuli Ç., «Sotsialnaya samos», Amerikanskaya sotsialogiçeskaya mısl, Moskova 1996. «Svobodnaya mısl», XXI. Teoretıçeskiy I politiçeskiy jurnal, 2004, No 6.
- Potebne A. A., slov i mif, 1989Vilqelm fon Qumbıldt, Yazık i filosofie kulturi, 1985